

zvyšování početnosti vrápence malého je ve shodě s údaji z dalších lokalit a oblasti České republiky.

Obdobná optimistická situace však není zřejmá u dalšího druhu – netopýra dlouhouchého (obr. 8). V souladu s daty z jiných lokalit v ČR se jeho stavy dlouhodobě snižují, konkrétně na zimovištích CHKO Český kras ze 45 jedinců v r. 1998 na současných 11. Příčiny však nejsou známy. Naproti tomu jemu podobný (podvojný, kryptický) druh netopýr ušatý své stavy v průběhu let 1998–2023 výrazně navýšil (obr. 9). U obou druhů je však viditelný větší rozptyl hodnot v jednotlivých letech.

Z dalších druhů, pro které bylo provedeno vyhodnocení (doplňující grafy najdete na webu Živy) stojí za zmínku nárůst početnosti zimujících netopýrů vodních, a především aktuálně prudký nárůst počtu netopýrů hvízdavých z nulových hodnot na počátku období na 54–55 jedinců v r. 2022, resp. 2020. Naopak netopýr černý

je druhým druhem, u kterého došlo ke snížení početnosti. V jeho případě je ale nutné uvést, že početnost v podzemních prostorech velmi kolísá v závislosti na okamžitých klimatických podmínkách (teplotě) v den a místě kontroly zimoviště.

Závěrem můžeme shrnout, že území CHKO Český kras patří historicky mezi nejvýznamnější zimoviště letounů v rámci celé České republiky a další monitoring je nutný. Bude nadále přispívat ke stanovení rozšíření a dlouhodobých změn početnosti vybraných druhů včetně definování jejich příčin. Doposud zde bylo zaznamenáno 18 zimujících druhů, což představuje dvě třetiny veškeré naší chiropterofauny. Celkový počet zde zjištěných letounů dosahuje 22 (tedy 81,5 %).

Seznam použité a doporučené literatury, tabulka s počty druhů v jednotlivých letech, doplňující obrázky a informace jsou uvedeny na webové stránce Živy.

Radim Hédl, Kryštof Chytrý

Obora: vstup zakázán

Pokud se zamyslíme nad hospodařením s přírodními zdroji, jen málokterý fenomén skýtá tolik kontroverzí jako obory. V minulosti byly vyhrazeny nobilitě, dnes velké obory provozuje obvykle stát, veřejnosti však přesto slouží v omezené míře. Obory mnohde zaujímají lokality cenné pro svou biodiverzitu mimo jiné díky tomu, že v nich šetrné oborní hospodaření velmi pravděpodobně přispělo k jejímu uchování. Navzdory tomu je dnes oborní hospodaření zdrojem chronických konfliktů s ochranou přírody. Smyslem oborní činnosti by mělo být upravit režim chovu zvěře tak, aby to vyhovovalo veřejnému zájmu včetně ochrany přírody a rekreaci široké veřejnosti, tedy nejen platících lovců.

Kdo loví a kde

Tradice držení lovné zvěře ve vyhrazených celcích krajiny je prastará a široce rozšířená mezi různými kulturami. Typická je vazba obor na určitým způsobem privilegované vrstvy obyvatelstva. Jední se baví lovem, druzí jim k tomu tvoří servisní zázemí, občas se obě skupiny prolínají. Historicky si oborního lovu, a vlastně lovu divoké zvěře vůbec, užívala pouze šlechta nebo jí pověřeni profesionálové. Zejména monarchové měli sobě vyhrazené lovecké revíry a obory, u kterých budovali hrady a zámky. Příklady bychom našli po celé Evropě.

Středověké lovecké revíry jsou dnes často rezervacemi, někdy považovanými za přírodní lesy nebo rovnou pralesy. Příkladem za všechny budiž Bělověžský národní park, staré lovecké území polských králů a místo, kde nejdéle přežil evropský zubr, ačkoli i ten málem vyhynul a do Bělověže ho museli zpětně introdukovat z chovů. U nás bylo tradičním loveckým

revírem českých králů Křivoklátsko. A pokud mluvíme přímo o panovnických oborách, Jelení příkop měl Rudolf II. hned vedle své pražské hradní rezidence, do Královské obory v Bubenči (dnes stejnojmenná přírodní památka, známější jako park Stromovka) nebo do obory Hvězda je to z Hradu co by kamenem dohodil a do Lánské obory několik hodin koňmo. Lánská obora má dlouhou kontinuitu a údajně jde o nejstarší oboru nejen v Evropě, ale i na světě (viz odkaz 1 na webové stránce Živy). Tomu věřit můžeme i nemusíme, nicméně Lánská obora pozoruhodným způsobem naplňuje původní funkci královských obor, když pomíneme, že lov zvěře nebývá pravidelnou kratochvílí moderních hlav českého státu.

Za pozornost stojí etymologie lesů určených k lovu zvěře. Podívejme se na anglické slovo forest, které do tohoto jazyka přešlo z francouzštiny, kam se dostalo z latinského *foris*, což znamená „mimo“. Rozuměj mimo půdu vyhrazenou pro nor-

mální hospodaření. Ačkoli přesný původ termínu je nejspíš poměrně komplikovaný, zjevně ho v Anglii nejpozději začátkem 13. století zavedli ve smyslu královského loveckého revíru (viz odkaz 2 na webu). Lov se dal provádět na jakékoli jinak nevyužívané půdě a etymologové dříve zvažovali, že forest původně ani neznamenal zalesněné území, podobně jako nebývají pokryté pouze lesem současné obory. Nakonec je však logické, že dnešní význam slova musí odkazovat na převážně lesnatou krajinu. Lokalit s názvem Forest coby reliktní středověkých královských loveckých revírů najdeme na Britských ostrovech několik a jednu z nich můžeme navštívit poměrně snadno. Nedaleko od mezinárodního letiště London Stansted je rezervace Hatfield Forest o rozloze zhruba 400 ha, ve středověku ustavený královský les (obr. 1), o kterém botanik a historik Oliver Rackham napsal zajímavou knihu *The Last Forest* (Phoenix Giant 1998).

S mírnou nadsázkou by se dalo říct, že lovecký revír je dnes téměř všude. V České republice je 68 tisíc km² honiteb, tedy zhruba 86 % plochy našeho státu. Území určené k lovu divoce žijící zvěře tedy tvoří velkou většinu volné krajiny mimo sídla. Oproti staroanglickému vymezení honiteb jde o pozoruhodný posun lovu směrem k všelidové volnočasové činnosti, provozované občany bez rozdílu původu skoro po celém území státu. Lov divoké zvěře je právně striktně regulován, ostatně se úzce vztahuje k zacházení se smrtelnými zbraněmi. V principu je ale stejně jako rybolov demokraticky otevřen prakticky všem zájemcům. Naproti tomu obory jako oplocená území určená primárně k chovu a lovu velké zvěře představují dobrou současnou analogii privilegované lovecké činnosti, vyhrazené v minulosti vyšším vrstvám společnosti.

Naše obory

V České republice se nachází okolo 200 obor a ty největší mají rozlohu v řádu tisíců hektarů (viz odkaz 3 na webu). Největší obora Soutok na jižní Moravě zaujímá

4 232 ha, tedy zhruba dvojnásobek velikosti našich největších maloplošných chráněných území. Větší obory spadají zpravidla pod správu státního podniku Lesy České republiky a je do nich časově omezený vstup. Zákaz vstupu se váže na sezonu lovu nebo rozmnožování chovaných zvířat. Do menších soukromých obor bývá vstup zakázán trvale. Zmíněná Lánská obora je sice v principu státním majetkem, ale nesmí se do ní vůbec volně vstupovat. Dokonce i stejnojmenná naučná stezka vede mimo oplocenou plochu a pouze nově zbudovaná vyhlídková lávka prochází malou ukázkovou obůrkou.

Obory jsou tedy buď úplně, nebo aspoň po část roku uzavřenými místy české krajiny, podobně jako jsou veřejnosti nepřístupné např. vojenské újezdy nebo národní přírodní rezervace, u nichž to platí kromě povolených cest. Ačkoli je vstup u každé z uvedených kategorií omezen z odlišného důvodu, všechny sdílejí charakter veřejného území. To je odlišuje od běžné krajiny, kde jsou lesní pozemky při dodržení „slušného chování“ volně průchozí bez ohledu na jejich vlastnictví. Poněkud méně volně to platí i pro zemědělskou půdu.

Z pohledu péče o přírodu nestojí malé soukromé obory zpravidla za větší pozornost. Pokud ovšem přehlédneme skutečnost, že na poměrně malé ploše bývá natešnáno mnoho zvířat a podle toho to také v oboře může vypadat. Zajímavé jsou nepochybně velké obory, kterých u nás existuje několik desítek. Mají rozlohu stovek až tisíců hektarů a často zabírají cenná přírodní území. Příslušnou statistiku si může každý dohledat na internetu, zde se podíváme jen na příklady 8 velkých obor na jižní Moravě, které většinou spravují Lesy České republiky (LČR). Jejich celková rozloha činí 11 240 ha.

- Soutok – rozloha 4 232 ha, vznik v r. 1971. LČR, vstup časově omezený. V oboře jsou NPR Ranšpurk, NPR Cahnov-Soutok a kulturní památka Pohansko. Součást evropsky významné lokality (EVL) Soutok-Podluží.
- Moravský Krumlov – 2 618 ha, po vynechání pozemků města Moravský Krumlov

2 411 ha; vznik 1986, historie je však starší, předválečná. LČR, vstup omezený. Součást EVL Krumlovský les.

- Radějov – 1 565 ha, vznik 1989 (původ zřejmě starší). Vlastnictví soukromé, vstup veřejnosti systematicky zakazován. Obora je součástí EVL Čertoryje, zahrnuje PR Kůtky a zaujímá jižní konec chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty.

- Bulhary – 1 164 ha, vznik 1966 (původ starší, údajně 1692). LČR, vstup omezený. Součást CHKO Pálava a EVL Milovický les.

- Klentnice – 485 ha. LČR, vstup omezený, sousedí s oborou Bulhary. Součást CHKO Pálava a EVL Milovický les.

- Kuřim – 556 ha, vznik 1965. LČR, vstup omezený. Součástí obory je EVL Podkomorské lesy.

- Obelisk – zhruba 500 ha, vznik kolem r. 2000. Soukromý majitel, vstup časově omezený, pouze k památníku Obelisk. Obora je součástí EVL Niva Dyje, uvnitř je přírodní památka Květné jezero.

- Holedná – 327 ha, vznik 1985. Statutární město Brno, vstup volný. Součástí obory je EVL Hobrtenky.

Mohou být obory nejen pro lov, ale i ochranu přírody?

Záleží na okolnostech. Výchozím modelem při zakládání většiny historických českých a moravských obor byly soudobé představy o přirozené krajinné struktuře. Tyto představy až donedávna odkazovaly k temným neprostupným hvozdům, v nichž se svobodně proháněla divoká zvěř. Původní účel vzniku obor totiž obvykle nebyl primárně ekonomický, převažoval hlavně reprezentační význam. S tím související způsob hospodaření s sebou nese mnohé nezamýšlené (a v konečném důsledku snad i nežádoucí) vedlejší účinky, jako jsou ochrana diversity a formování určité krajinné struktury. Není proto divu, že mnoho historických obor se během uplynulých desetiletí stalo chráněnými územími, aniž by se nějak geomorfologicky nebo geologicky odlišovaly od okolní krajiny. Dlouhodobé oborní hospodaření v nich dokázalo účinně konzervovat poměrně velkou diverzitu organismů a ekosystémy (zejm-

1 Hatfield Forest severně od Londýna je dobrým příkladem bývalého královského lesa, v současnosti přírodní rezervace. Dobytek se nepase v lese, ale na oplocené pastvině, která je součástí lokality.

2 Chovaná zvěř udržuje otevřený charakter lesů v oborách. Lesy jsou však spíš „průhledné“, protože je možné vidět doslova skrz ně. Zmlazení dřevin prakticky neexistuje. Foto K. Chytrý

3 Obnovní blok v oboře znamená, že se část lesa oplotí. Zmlazení je potom tak mohutné, že i pevný drátěný plot má co dělat, aby tu zelenou hmotu udržel. Ven unikají jen semenáče pajasanu žláznatého (*Ailanthus altissima*), který zvěři patrně příliš nechutná.

4 Tentýž les mimo oboru a dosah chované zvěře. Tady se ochrana přírody potýká s přesně opačným problémem – podrost přirozeně zmlazujících dřevin je tak hustý, že byliny nemají šanci. Bujně zmlazuje nejen javor babyka (*Acer campestre*) a jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), ale např. i duby (*Quercus* spp.).

5 V oborách se zvěř ráda zdržuje v záměrně otevřenějších, parkovitých porostech. Výsledek je očividný: nakrátko spasený trávníček. Milovický les, chráněná krajinná oblast Pálava, červenec 2018. Foto R. Hédl (obr. 1, 3–5)

na lesní), o kterých tradičně soudíme, že mají blízko k přírodnímu stavu.

Setrvalé působení velkých lesních býložravců vytváří otevřenou strukturu lesa, což má za následek větší dostupnost světla v jeho podrostu, kde díky tomu koexistuje více druhů pohromadě. V tomto ohledu můžeme nalézt určitou nedokonalou paralelu oborního hospodaření s dnešními iniciativami rewildingu, jako je pastva zubrů a polodivokých koní na velkých plochách v částečně otevřené krajině (např. v bývalém vojenském újezdu Milovice-Mladá, blíže v Živě 2020, 5 a 6). S trochou nadsázky by se dalo říct, že obory jsou takový historický rewilding. Obojí totiž představuje jakési rezervace krajiny odpovídající soudobým interpretacím o přirozené krajinné struktuře. Zároveň se v obou případech operuje s vymezeným prostorem v odlišně využívané krajině, kde se dlouhodobě pohybuje relativně početná skupina velkých kopytníků. Na rozdíl od extenzivní ochrannářsky zaměřené zemědělské pastvy, která se odehrává v podobných hustotách, zde zvířata zůstávají po celý rok.

V kontextu ochrany přírody o rewildin- gových iniciativách slyšíme mnohem častěji než o oborách. Není to pouze proto, že vedle staletých obor představují jakousi moderní poutavou novinku. Využití oborního hospodaření k ochraně biodiverzity je totiž značně kontroverzní. Dosa- vadní praxe ukazuje, že obory vedou spíše k poškozování biodiverzity. Koncentrace chovaných zvířat překračují regenerační kapacitu vegetace, v vysokých počty kopytníků je spojena eutrofizace a následná podpora nežádoucích rostlinných druhů.

Obory ve službách ochrany přírody: dobrý sluha, špatný pán

Oborní hospodaření se postupem času stalo především komerční činností, jejíž vý- dělečnost závisí na množství chované

zvěře. Hlavním iniciátorem tohoto vývoje byly změny majetkových vztahů – již od první republiky obory přecházely ze šlechtických rukou do státní správy. Akcentování produktivity oborního chovu oproti reprezentační funkci vedlo k postupnému zvyšování stavů zvěře v mnohých českých a moravských oborách. To souviselo se změnami techniky chovu, např. větším příkrmováním v zimě. Výrazné zimní příkrmování totiž umožňuje oborní zvěři přečkat nepříznivou část roku v početních stavech, které jsou neúměrné podmínkám prostředí. Mělo by končit s nástupem vegetační sezony, ale mnohdy pokračuje po celý rok, protože jinak by ekosystém zvěř neuživil.

Ničivé dopady takové praxe ukazuje porovnání historických fytoocenologických snímků z doby před ustavením současného intenzivního režimu se stavem o několik desetiletí později. Výsledky dokládají různě silný úbytek diverzity rostlin. Změny však nelze jednoznačně přiřknout pouze obornímu chovu zvěře. Svůj díl má i klimatická změna a dlouhodobá změna hospodaření – v minulosti byly v evropských lesích používány tzv. tradiční způsoby hospodaření. Ty zahrnovaly pařezení, hrabání opadu nebo lesní pastvu a jejich opuštění má z dlouhodobého hlediska významný vliv na stav lesů v oborách i mimo ně. Zároveň ale působením vysokých stavů oborní zvěře dochází k poškození mnoha ekosystémových funkcí a celý ekosystém se dostává do stavu, kdy i poměrně malý výkyv počasí může mít fatální následky.

Jednou z nejkontroverznějších obor u nás je Radějov. Okolnostmi jejího získání soukromým majitelem navzdory přítomné přírodní rezervaci, jakož i negativními dopady na cennou přírodu jižní části Bílých Karpat, se zabývají odborné posudky i běžné novinové články. Najdeme dokonce tvrzení, že obora z právního hlediska neexistuje. Reálně ji však majitel využívá k loveckému podnikání. Zvláště noviny jsou bohatým zdrojem zpráv o opakovaném uzavírání a opět otevírání obory pro průchod veřejnosti, okořeněných příhodami o nepřátelském přístupu oborních zaměstnanců. Kvůli rozsáhlým škodám na přírodních hodnotách v PR Kútka, ležící uvnitř obory Radějov, vede Agentura ochrany přírody a krajiny ČR s majitelem obory dlouholeté řízení. Ze získaných posudků a monitorovacích zpráv jednoznačně vyplývá, že oborní hospodaření má na zdejší přírodu zcela ničivý dopad. Nepříznivá situace však trvá.

Další až notoricky známou kontroverzi představují obory v oblasti Soutoku a Pálavy. První zmíněné území je známým komplexem lužních lesů a polootevřených stanovišť se starými solitérními duby. Historicky byla tato krajina otevřenější než dnes a hostila bohatou biodiverzitu bezobratlých, vázaných na staré a částečně odumřelé stromy. Změna struktury krajinného pokryvu v posledním století a následný úbytek biodiverzity jsou dobře doloženy ve studiích Jana Míklina, Lukáše Čížka a jejich spoluautorů. Oblast Soutoku je veřejnosti známa jako Moravská Amazonie, a to díky jisté podobnosti s tropickou

džunglí, zejména co se týče vysoké a jedinečné biodiverzity (také např. Živa 2007, 2: 57–59; 2008, 4: 174–176 nebo 2018, 4: 198–201). Přes usilovné snahy ochrany přírody se však v těchto místech nedaří vyhlásit velkoplošné chráněné území. Vhodná by byla chráněná krajinná oblast, ale do úvahy připadají i jiné možnosti, jak přibližuje AOPK ČR (<https://soutok.nature.cz>). Je nasnadě, že současná stejnojmenná obora, která by takto zabírala odhadem polovinu navrhované CHKO, by mohla být obtížně slučitelná s péčí o území ze strany státní správy ochrany přírody.

Pro příklady takové praxe nemusíme chodit daleko. Východní bezmála třetinu CHKO Pálava včetně intravilánů a agrární krajiny zabírá Milovický les, mimořádně cenný komplex teplomilných lesů a otevřených stanovišť. Většina Milovického lesa je už přes 50 let ohrazena vysokým pletem. Dvě obory, pojmenované podle blízkých obcí Klentnice a Bulhary, od té doby nejenže uspokojují chovatelské a lovecké vášně, ale také navozují negativní emoce mnoha ochránců přírody, nehledě na dosud marné snahy státní ochrany přírody tento stav podstatněji změnit. A to i navzdory tomu, že Milovický les je nejen součástí druhé zóny CHKO, ale i evropsky významnou lokalitou, ptačí oblastí nebo součástí biosférické rezervace UNESCO. K tomu je třeba poznamenat, že na sousedním Děvině byla obora po dlouhá desetiletí také, než byla v 90. letech 20. století zrušena.

V oborách Milovického lesa je za pomoci dat z dlouhodobého monitoringu doložen negativní vliv chovaných jelenů, daňků

a muflonů na vegetaci, druhy rostlin a na ně vázaný hmyz. V posledních letech upoutal pozornost osud jasoně dymnivkového (*Parnassius mnemosyne*), jehož dřívě velmi početná zdejší populace se jen díky cílenému zásahu ochrany přírody v okrajové části lesa mimo oboru vyhnula úplnému zániku. Dlouhodobý spor mezi státní ochranou přírody a státní správou lesů zde pokračuje, i přes poměrně jednoznačné argumenty a skutečnost, že na nepříznivou situaci upozorňuje odborná veřejnost posledních nejméně 30 let (např. Chytrý a Danihelka 1993, Hédl a kol. 2010; Chytrý a Prokešová 2020, viz <https://botanospol.cz>). Studie z r. 2020 se soustředila především na oddělení působení oborního hospodaření a extrémního sucha, které na jižní Moravě panovalo mezi lety 2015 a 2019. Data o změnách vegetace poskytl monitoring Botanického ústavu AV ČR v Brně, založený na 75 plochách opakovaných každých pět let. Srovnání vývoje mezi lety 2013 a 2018 ukazuje, že změny se odehrály jen v oboře s volným přístupem

zvěře (blíže viz grafy na webu Živy). Snížila se pokryvnost vegetace a průkazně ubyly počty druhů. Mizí zde také ohrožené a zvláště chráněné druhy, např. orchideje hnědenec zvrhlý (*Limodorum abortivum*) nebo vstavač nachový (*Orchis purpurea*), a další charismatické druhy jako zvonek boloňský (*Campanula bononiensis*), třemda-va bílá (*Dictamnus albus*) nebo hvězdnice chlumní (*Aster amellus*).

Ve zmíněných případech se rozsáhlé obory nacházejí v chráněných územích, proto je jejich nepříliš povzbudivý stav v hledáčku odborné veřejnosti. Jde o dokonalý paradox: historické oborní hospodaření v těchto lokalitách pravděpodobně spolu vytvořilo unikátní ekosystémy s velkou druhovou diverzitou, která je však dnes ohrožována právě oborním hospodařením. Navzdory hluboce zakořeněnému, systémovému problému se situace na některých místech snad přece jen posouvá k lepšímu i díky medializaci nejnápadnějších případů a tlaku odborné i laické veřejnosti. Správci obor v chráněných územích jsou

svěření mezi ekonomickými požadavky svých zaměstnavatelů a zákonem podloženými požadavky ochrany přírody.

Postupující klimatická změna navíc vede u intenzivně využívaných obor ke stále větší zranitelnosti. Během let s velmi nízkým úhrnem srážek, který se v nejsušších letech v nejteplejších oblastech České republiky dostává jen mírně nad 300 mm, je produktivita vegetace omezená, a navíc ještě potlačovaná tlakem hladové oborní zvěře. Je pravděpodobné, že extrémní klimatické situace budeme v blízké budoucnosti zažívat častěji a oborní hospodaření je bude nuceno reflektovat. Pokud bychom byli schopni společně upravit hospodaření s lesní zvěří, mohlo by to prospět ochráně vzácných druhů a biotopů. Klíčem jsou nižší koncentrace zvířat a asi také střídání pastevních a regeneračních fází. Neplatí to jen pro obory, ale i pro celou krajinu.

Doplňující snímky a grafy, použitou literaturu a internetové zdroje uvádíme na webové stránce Živy.

Petr Dujka

Zaniklé obory východní Moravy: zapomenutá místa myslivosti 18. a 19. století

Článek na str. LXXV–LXXVII kuléru se snaží přiblížit nepříliš vzdálenou minulost zaniklých obor v Hostýnských vrších a jejich podhůří a vliv na současnou podobu lesa a krajiny. Součástí článku je i tato obrazová příloha, která poukazuje na význam studia archivních pramenů.

1 Obora Dolní Roveň. Digitalizovaná mapa podle indikační skici Lukovečka z r. 1829 na podkladě současné ortofotomapy a parcelní kresby. Digitalizované mapy jsou základem pro lepší porozumění uspořádání dnešní krajiny.

A – střed obory, B – hlavní vstup (spojnici mezi body A a B tvořila dubová alej, blíže obr. 1 v kulérové příloze na str. LXXV), C – hájenka Hadovna, poblíž které byl vstup pro myslivecký personál, D – oborní plot, E – západní louka, F – východní louka, G – lovecký pavilon Zámeček, H – jižní louka, I – původní koryto potoka Židelná. Orig. P. Dujka, upraveno podle: M. Ticháček (2004) a Moravský zemský archiv (MZA, 2021)

2 Jižní část lukovské obory na indikační skici Lukova z r. 1829 zachycuje:

A – hlavní vstup, B – zaniklý rybník nad Horním mlýnem, C – rybník Bezdník, D – znázornění úseku oplocení s kamennými sloupky (blíže obr. 3 na str. LXXVI), E – oplocení na dřevěných kůlech. Šedá barva značí les, zelená louka a okrová ornou půdu.

Orig. P. Dujka, upraveno podle MZA (2021)

